

УДК 94(4)

UDC

DOI: 10.17223/18572685/47/3

РУСКО-МАДЯРСКИ ВЯЗИ У КАРПАТСКИМ АРЕАЛУ*

М. Фейса¹, С. Бенчик²¹Универзитет у Новом Саду

ул. Зорана Диндича, 2, Нови Сад, 21000, Сербия

E-mail: fejsam@gmail.com

²Основна школа Чаки Лайош

ул. Святосавска, 9, Бачка Топола, 24300, Сербия

E-mail: senka73@yahoo.com

Резиме

Найстарши гунґаризми у руским языку походза зоз часох перших контактох Славянох и Мадярох. Мадярски язык бул державни язык по 1918. р. та присуство мадярских словох у руским языку розумліве. Директни контакти обачливи и нєшка у Бачкей Тополі, Новим Орахове и Суботици. Кед розпатриме причини и пожичоване гунґаризмох, можеме повесц же главна причина семантичней природи. Слова ше насампредз пребераю пре својо значеня же би пополнили одредзену празніну у лексики руского языка або же би виражели цалком нови понятия.

Ключни слова: руски язык, мадярски уплїв, гунґаризми, языки у контакту, сфери хаснованя, лексиколоґия.

РУСИНСКО-ВЕНГЕРСКИЕ СВЯЗИ В КАРПАТСКОМ АРЕАЛЕ

М. Фейса¹, С. Бенчик²¹Университет города Нови-Сад

Сербия, 21000, г. Нови-Сад, ул. Зорана Диндича, 2

E-mail: fejsam@gmail.com

²Начальная школа Чаки Лайош,

Сербия, 24300, г. Бачка-Топола, ул. Святосавска, 9

E-mail: senka73@yahoo.com

Авторское резюме

Старейшие мадьяризмы в русинском языке появляются со времен первых контактов славян и венгров. Венгерский язык был государственным вплоть до 1918 г., и присутствие венгерских слов в русинском языке понятно. Прямые контакты наблюдаются и сегодня в Бачке-Тополе, Новом Орахове и Суботице. Рассматривая происхождение и заимствование мадьяризмов, можно отметить, что главная причина этого – их семантическая природа. Слова в первую очередь заимствуются благодаря своим значениям, которые заполняют конкретные пробелы в русинской лексике или выражают совершенно новые понятия.

Ключевые слова: русинский язык, венгерское влияние, мадьяризмы, связь языков, сферы использования, лексикология.

RUSINIAN-HUNGARIAN RELATIONS IN THE CARPATHIANS

M. Fejsa¹, S. Benčík²

¹University of Novi Sad

2 Zoran Đinđić Street, Novi Sad, 21000, Serbia

E-mail: fejsam@gmail.com

²Čaki Lajoš Primary School

9 Svjetosavska Street, Bačka Topola, 24300, Serbia

E-mail: senka73@yahoo.com

Abstract

The oldest Hungarianisms in the Rusinian language appeared from the time of the first contacts between the Slavs and Hungarians. Hungarian was the state language until 1918, so it is not a coincidence that there are many Hungarian words in the Rusinian language. The direct contacts can be observed even nowadays in Bačka Topola, Novo Oraho and Subotica. Considering the origin of Hungarianisms, it may be noted that the main reason for their borrowing is their semantic nature. The words are borrowed primarily due to their meanings that either fill certain gaps in the Rusinian lexis or express a completely new concept.

Keywords: Rusinian language, Hungarian influence, Hungarianisms, language relationship, the scope of use, lexicology.

Чи Карпати у VIII–IX в. були и наклеьо були населєни зоз припад-
ніками руского народу, т. є. тота часц, хтора ше традиційно наволує

Подкарпатска Рус, не мож утверdziц. Дзепоедни писателє твердза же на Карпатох, ище скорей як цо ше Мадяре спуццели на нешкайшу вельку ровніну медзи Дунайом и Тису, бивал руски народ и же ту мал и свойо населєня. О тим пише и писатель Анонимус зоз XIII в. (Лабош 1979: 12). Чи то наисце вельо руского народу бивало у тедишней Мадярскей, чежко утверdziц. Вироятно же под меном руски треба подроумйовац и други славянски народи. Зазначене напр. же руски фамелиї жили у карпатских крайох, у Ерделю (Трансилванії), а и коло рики Драви, та и у Сриме.

Заш лєм, не шмеме цалком одруциц идею же руски народ бивал и на нїзших Карпатских горох, при ровніни, помишани вєдно з Мадярами. Таке думанє потвердзує и тото же тедишні мадярски кральове мали обичай дац свойому престолонашлїднікови трецину держави, на хторей вон цалком сам пановал. Тоту трецину держави творели комитати: Ужски, Земплински, Абауйски, Боршодски, Сатмарски, Бигарски, Солноцки, а волали ю Руске князовство – *Marchia Ruisorum*, односно Руска країна. Таку систему панованя заведол уж сам краль св. Штефан за свойого сина св. Емерика. Тото право хасновали вєц и други кральовски князове (Лабош 1979). Мєно *Marchia Ruisorum* указує на тото же главна характеристика тих крайох, з оглядом на народ, хтори ту бивал, була руска.

Кєд попатримє нашу руску историю, вєц можеме замерковац же, ше од вчасних часох нашей истории спомина и мадярски народ, нашо животи ше преплєтаю и не можеме заобисц контакти тих двох народох, односно їх языкох котри вироятно уплївовали єден на други, на обичаї и культуру.

Понеже Горніца од XII до XIII в. була слабо населєна, у другей половки XIII в., по татарским походу, мадярски кральове на Горніци подаровали бояром вельки комплекси жеми и лєси. Так ше уж у першей половки 1218. р. спомина руски бояр Василь, хтори од краля достал маєток блїзко Парканя у Острогонским комитату, а бояр Младик 1262. р. достал маєток у Нїтранским комитату. 1321. р. жил напр. Русин Теза, дворян кралїци Марії.

Часц наших Русиных, як и тоти, хтори ше їу нїм приселєли зоз Галичини, ховали статок и керчели лєси. Землєдїлство не барз любели, та кєд не мушєли, анї ше з нїм не занїмали. Звикнути на природни почєжкосци, не було роботи, до хторей ше не розумєли. У Шарошским комитату копали соль, а у Земплинским и Шарошским тримали вапнярні, дзвигали мости на рикох и правєли млїни. На нїзших брегох обрабляли винїци.

Такой на початку сєлєня Мадярох до Карпатских крайох и Панонскей ровніни наиходзимє на слово крипак – м. *Jobagy*, зоз хторим

ше виками означовало жалосну судьбу найвекшей часци жительох у держави, земледілски народ, не рахуючи чи бул шлєбодни чи не. Под меном *йобадь* думало ше на людзох, котри робели на твердиньох, як и коло твердиньох. То було твердиньске вояцтво (*jobagiones castri*). Спочатку, у документох, король з тим меном наволовал самих боярох, йому подлєжних, але познейше, од XIII в., тото слово вше частейше почали хасновац лєм за земледілцох и то за жем вязаних хлеборобох, подлєжних самому панству, бояром (Лабош 1979: 18).

Гоч у чежких обставинах, Руснаци були видзени як вредни, вирни и схопни народ. За Руснацох ше вяже шлїдуюца присловка зоз тих часох: *Хто Руснака ма за крипака, тому и кухня полна*. Наших людзох заш и пре борбу за свойо права, хтора була источасно и борба за очуванє интересох боярох розположених процив Габзбурговцох, наволоали и найвирнейшим народом, «*gens fidelissima*», а окреме их так наволовал бояр Ракоци, у чиім войску ше вони и борели (Лабош 1979: 44). Вичерпани з войнами, худобни, без ичого и под новима обтерхованями Руснаци рушили далєй за лепшим животом, зохабяючи свою дїдовщину, спущуючи ше до Панонскей ровніни, до Бачкей, хтора теди була жем будучносци. Велім улївала надїю на красши, мирнейши и справедлївши живот. На своєй драги, чи як поєдинци, чи як менши групи, Руснаци ше непреривно стретали зоз мадярским народом. Мадярски язык бул и урядови язык аж по перши децениї XX в. и потамаль пановал руско-мадярски билингвизем (Фирис 2008: 210), прето не случайно же велі мадярски слова хаснуєме у руским языку и нешка.

Перши мадяризми у руским языку зявели ше ище под час перших славянско-мадярских контактох, а векшина з нїх походзи зоз початку старомадярского язичного периоду, цо значи зоз часу скорей XVII в. (Фирис 2008), док на сиверу Бачкей (Суботица, Бачка Тополя, Нове Орахово – Зентянски Гунарош) и дзень-нешка Руснаци одрастаю и жию у директним контакту зоз трома языками (руским, сербским и мадярским языком), бешедуючи их. У 60-рочним заєдніцким живоце тих двох народох, окреме интересантне же медзи жителями Нового Орахова, мож чуц и числени анегдоти зоз каждодньового живота Мадярох и Руснацох од приселєня Руснацох до Орахова (1946. р.), цо указує и на звекшани ступень медзисобного порозумєня.

До тей роботи уключени потераз обробйовани мадярски пожички як и гунґаризми, хтори обезпечени преїґ информаторох. Даєдни гунґаризми до руского языка вошли директно зоз мадярского языка, даєдни преїґ нємецкого языка, або сербского языка. Даєдни слова нємецкого походзєня, медзитим, хаснуєме у руским языку, а превжати

су зоз мадярського язика (напр. лексику *фурик* хасную Мадяре зоз Мадярської, док Мадяре зоз Сербії ю не хасную).

Значне надпомнуц же, авторе основней літератури о *язикох у контакту* Ейнар Гауген і Юріел Вайнрайх язичну пожічку спатраю ведно зоз зявеньом білінгвізма, при чим вигледую уплів двох геогграфіски зблжених язикох. Розпатраючи пошлїдки контакту медзи двома язиками, Ейнар Гауген розликує: а) заменьованє кодох (альтернативне хаснованє двох язикох), б) інтерференція (медзязична ідентифікація, т.є. значеньске або функційне поклапанє елементох двох язикох), в) інтеграцію (адаптація превжатих елементох до системи язика-примателя) (Фейса 1990: 6). Можеме видзиц же, ше аж у рамикох інтеграції одкрива предмет тей роботи засновани на директних контактах медзи двома язиками. *Інтеграцію* треба похопиц у найширшим змислу і подроумйовац процес одомашньованя і прилагодзованя странского (мадярского) елемента гу новому (рускому) язика, процес, хтори по правилу у язика примателя резултує у рижних варіяційох форми і зміста язика-давателя. Варіяції ше одноша на гласовне реалізованє странского слова, а варіяції зміста на значенє (Фейса 1990: 8).

О гунґаризмох як окремней теми не вельо писане у русиністики. По тераз о гунґаризмох у нашим язика писали Гаврііл Костельник, Микола М. Кочиш, Олекса Горбач, Іштван Удвари, Юліян Рамач, Гайналка Фирисова і други. Окреме значне діло, хторе помогло у аналізованю потераз зазбераних гунґаризмох то робота лінгвісти проф. др Юліяна Рамача *Лексика руского язика* (Рамач 1983). У тим ділу автор, попри других пожічкох, позберал і коло 550 мадяризми і преширел их зоз коло 43-ма новима мадярськими пожічками. Детальну аналізу за кажди гунґаризм на фонологійним, морфологіїним і семантичним уровню не поробел, не пише окреме анї о ономастики, але бешедує о походзеню пожічкох і о почежкоскох одредзованя часових координатох одредженого язичного зявеня.

За обєдіньованє гунґаризмох до словніка хасновани і *Етимолоґійни словнік* (Etimológiai szótár) професора Заїц Ґабора (Zaicz 2006), у хторим позберани і обробени мадярськи слова і їх походзенє; потім *Руско-сербськи словнік*, хторого виробели Хелена Медєши, Оксана Тимко-Дітко, Михайло Фейса і Юліян Рамач, і у хторим обробена лексика руского народного і літературного язика. У тей роботи з народного язика до словніка унєшена, попри сучасней лексики, і застарена лексика, хтору младши ґенерації престали хасновац, але ю старши ище хасную, або добре познаю. Медзи німа ше находза і гунґаризми *бизовни*, *фаркаш*, *ровка*, *орсаг* і други. Окремну увагу заслужує і приручнїк *Витайце у нас* авторки проф. др Марії Йобадь

Жирос, до хторого уклучени 15 лекції за виучованє бачванско-сримскей варианти русинского языка, хтори зме хасновали за до-полньованє нашого словніка гунґаризмох.

Кажди гунґаризм, односно każde слово мадярского походзєня, хторе ше находзи у тим словніку потвердзєне и у языку жридлу (ма-дярским языку), зоз помоцу професорки мадярского языка Ивеґеш Гизели и шлїдуючей литератури: *Magyar értelmező kéziszótár*; *Magyar-szerbhorvát kéziszótár*; *Szerbhorvát-magyar kéziszótár*; *Idegen szavak és kifejezések szótára*.

Гунґаризми нашли свойо место и у Рамачовей *Граматики руского языка* (Рамач 2002). Вони у *Граматике* обробени у обласци лексиколоґия, дзе ше споминаю и топоними (начишлєни 12 топоними), док ше як приклади гунґаризми наводза и у обласци морфолоґия. Хаснована и *Граматика мадярского языка* (*A magyar nyelv könyve*) од проф. др Давида Андраша (Dávid 1975), як и скрипти *Мадярски язык* (*Magyar nyelv*) мр Баґи Ферєнца (Bagi 1983).

Робота др Гайналки Ферисовей *Прєзвиска мадярского походзєня при бачванско-сримских Руснацох* тиж значно помогла же би, ше корпус прєширєл зоз рускими прєзвисками мадярского походзєня. Авторка, медзи иншим, вельо зробєла на анализи прєзвискох на фо-нолоґийним и морфолоґийним уровню. У своєй роботї ше операла и на виглєдованя проф. др Иштвана Удвария.

Же бизме одкрили кеди ше перши мадяризми зявели у руским языку требало прєнайсц перши контакти мадярского и руского на-роду прєз историю, односно контакти мадярского и руского языка. У тим виглєдованю помогло діло *История Русиных Бачкей, Сриму и Славонїї 1745–1918 рок* автора др Федора Лабоша. Зоз його исто-риї дознаваме вельо и о живоце тих двох народох прєз историю, а прєнайдзєни и перши гунґаризми (напр. *йобадь*, *ишпан* и др.), як и же руски народ з боку мадярского бул ценєни и почитовани. О перших контактох Руснацох и Мадярох дознаваме и зоз діла *Magyarország története* (*История Мадярскей*) 895–1301 мадярского историчара Кришто Дюли (Kristó 1998).

За виробок методи и структури тей роботї хаснована робота *Виробок фахових и наукових роботох* проф. др Момчила Сакана и робота *Анґлийски елементи у руским языку* проф. др Михайла Фейси.

Виглєдовацки корпус оформлєни насампрєдз на писаним материялу, алє є дополньовани и зоз уснима жридлами, односно информациями информаторох. У цєку цалого виглєдованя випитани коло 30 особи, з рижних местох биваня у Рєпублики Сєрбиї и Мадярскей, рижного року народзєня, полу, образованя и профєсиї. Попри числєних информаторох видзєлюєме шлїдуюци: проф. Ивеґеш Гизєлу, Иґнац Яноша, проф. Надь

Тибора, проф. Томик Нимрода, Посави Олгу и проф. Бенчик Миклоша. Попри информаторох хасновани и шлїдуюци жридли: тижньови часопис *Руске слово* од 2010. до 2012; мешачни часопис за младеж *Мак* од 2010. до 2012; предвойново и повойново числа календара *Руски календар* од 1929. р. до 2012; учебніки за руски язык и пестованє руского языка зоз Сербії и Мадярскей; словніки (*Сербско-руски*; *Руско-сербски*; *Етимологіїни словнік мадярских словох*; *Magyar értelmző kéziszótár*; *Magyar-szerbhorvát kéziszótár*; *Szerbhorvát-magyar kéziszótár*; *Idegen szavak és kifejezések szótára*); робота *Руски презвиска мадярскогo походзєня* др Гайналки Фирисовой обявена у ділу *Русини / Руснаци / Ruthenians II (1745–2005)*; словнік у рамикох лингвистичного наукового твора о пасмох у рускей лексики – *Руска лексика* Юліяна Рамача; *Граматика руского языка* Юліяна Рамача; *Руснаци у Новим Ораховє* видате з боку Дружтва за руски язык, литературу и культуру; *Хронїка Руснацох у Миклошевцох* Дюри Лікара; *Народ нїодкадз* од Пола Роберта Маґочія.

У самим цеку виглєдованя зявели ше вецей почежкосци, хтори привели до основного проблема того виглєдованя. Вон ше состої у утвердзованю присуства и видзельованю мадярского елемента зоз язичней матерії руского языка. Як найвекши почежкосци спомнеме шлїдуюци:

а) Нєпостоянє подполного жридли о тим, хтори гунґаризми директно превжати зоз мадярского языка, а хтори преїґ даяких других языкох (немецкого, сербского и др.);

б) Нєхаснованє даєдних мадярских словох у языку-жридли (понеже прешли до архаїзмох, як напр. *хлапец*), док их у руским языку хаснуєме як фреквентни гунґаризми;

в) Нєможлівосц у подполносци провадзєня дияхронеї компоненти на материялу руского, односно нє може точно одредзиц часово координати одредзєного язичного зявєня. Юліян Рамач при виучованю нашей вкупней лексики и одредзованю точних часових координатох наглашує же барз важни момент приселєня до нового краю. Так вон видзєлює лексику, хтору Руснаци хасновали у старим краю (хтору принєсли зоз собу до Бачкей) од лексичних пасмох од стрєдку 18. в. у новим краю. При велїх словох мадярского походзєня, ридко и при других пожичкох и паралєлох, наведзєни рок лєбо вик кеди су зазначєни у писаних памятникох на мадярским языку (напр. *барнасти* < м. *barna*, 1349. р.; *баршонь* < м. *bársony*, 1395. р.). За мадяризми зазначєни по стрєдок 18. в. єст вецей вироятносци же исновали у нашей лексики старого краю. Нове лексичне пасмо твори лексика створєна, або пожичєна по приселєню (Рамач 1983: 2).

У анализи на морфологіїним уровню гунґаризми дзелїме на: 1) директни реплики; 2) вивєдзєни слова; 3) зложєни слова.

До директних репликох учишлєни гевти мадяризми, хтори настали на бешедним подручу мадярського языка и чийо форми идентични зоз мадярськими (мадяризми без суфиксох и мадяризми, чия ше концова ґрупа гласох поклопела по форми з нашим языком); под виведзєними словами будзєме подроумйовац шицки слова, хтори достали даяки руски (одомашнєни або домашнї) деривацийни елемент, зоз хторима ше сцєра идентичносц зоз жридлову форму (мадяризми з мадярськими и рускими суфиксами), док зме при зложєних словах обробєли гевти цо им обидва компоненти независни (Фейса 1990: 105).

Од шицких файтох словох меновніки найчислєвши и творя коло три штварцини нашого виглєдовацкоґо корпуса, док ше у єдней штварцини стрєтає углавним зоз дієсловами, прикметніками, викричнїками и числовнїками.

4.1. Меновнїки. При меновнїкох наиходзимє и найвєкше число гунґаризмох без суфиксох и таких гунґаризмох, чия ше концова ґрупа гласох поклопела по форми з нашим языком. Тото число, медзитим, у непостредней зависносци од класификованя меновнїкох-гунґаризмох на невиведзєни, виведзєни и зложєни (Рамач 2002: 54).

Познате же невиведзєни меновнїки маю лєм корєньову морфєму, а припадково закончєня доставаю на корєнь. Таки, наприклад: ШОР – 1. с. ред, укр. порядок, 2. улїца < м. SOR /šor/; ЧАТ – с. шнала < м. CSAT /čat/ = капча (Рамач 1983: 193–197). Ми ґу невиведзєним меновнїком у руским языку рахуємє и меновнїки-гунґаризми, при хторих, гоч су у языку-жридлу виведзєни, у руским языку нє розликуємє морфєми (нє знамє же хтора часц пожички предствая корєнь, а хтора афикс). То, наприклад, случай зоз БИШАЛМА < м. BIRSALMA /biršalma/ (Zaics 2006: 70). Мадярски линґвисти свидоми же тото слово виведзєне з двох часцо алє нє и бешеднїки руского языка. Перша часц *бирш* значи *блиш*, а друга часц *алма* значи *яблуко*. Ми, медзитим, у слову *бишалма* видзимє лєм єдну морфєму: *бишалм* – (хтора за нас корєньова) и тото слово у нашим языку тримамє за невиведзєне (Рамач 2002: 54). Таки и велї други пожички-гунґаризми хтори змє учишлєли до директних репликох: АПО – заст. оєц, тато [при обрацаню дзецох ґу оцови] < м. = оєц /apo/; под уплївом сербского языка нєшка ше розширєло *тато* (Рамач 1983: 94). Таки напр. АРВАЧКА < м. ÁRVÁCSKA; АРЕНДА < м. ÁRENDA (Рамач 1983: 203), БАЛОґА < м. BALOG (Рамач 1983: 95); БОТОШИ < м. BOTOS; БОЧКОРИ < м. BOCSKOR (Рамач 1983: 98); БУДЇ – с. ґаґє < м. BUGYI (Zaics 2006: 89), БУКСА < м. BUKSZA (Zaics 2006: 90), БУНДА < м. BUNDA; ВАДАС < м. VADÁSZ; ВАЗА, ВАЗНА < м. VÁZA; ГУНЦУТ < м. HUNCUT; ГУРКА < м. HURKA; ҐАЛЕР < м. GALLÉR; ДЕСКА < м. DESZKA; ДЄП луки < м. GYEP (Рамач 1983: 99–118); ЕСЕНЦ < м. ESENC;

ЕЛЕФАНТ < м. ELEFANT; ЗОКНИ < м. ZOKNI (Рамач 2010: 295); КОРМАНЬ < м. KORMÁNY; НАД < м. NÁD; НАДРА҃ГИ < м. NADRÁG; НАТХА < м. NÁTHA; НЕМЕШ < м. NEMES; ОВОДА < м. ÓVODA (Рамач 1983: 147–153); ПИШКОТА < м. PISKÓTA; ПЛЕХ < м. PLÉN (Zaics 2006: 630–649); СОКАШ < м. SZOKÁS; СУНЬО҃ҒА < м. SZÚNYOG; ТАР҃ГОНЯ < м. TARNONYA; ТУЛИПАН < м. TULIPÁN; ФО҃ҒАШ < м. FOGAS; ЧЕРЕП < м. CSERÉP; ХИР < м. HÍR; ШАЛАТА < м. SALÁTA; ШАПКА < м. SAPKA; ШАР҃ҒА < м. SÁRGA; ШАРКАНЬ < м. SÁRKÁNY; Ю҃ҒАС < м. JUHÁSZ; ЯРАШ < м. JÁRÁS (Рамач 1983: 177–199).

4.2. *Дієслова*. Необходне надпомнуц, же ані єдно з даяких пейдзешат дієсловах не директна реплика даєдного мадярського дієслова. Шицки вони виведзени зоз суфіксами, хтори уж присутни у руским языку и руским инфинитивним законченьом -ц. Векшина гунґаризмох-дієсловах ма паралелно и меновнік у руским языку и часто неможливе утвердзиц, чи до руского языку перше вошел меновнік чи дієслово (БЕШЕДА чи БЕШЕДОВАЦ, АТРЕСА чи АТРЕСОВАЦ, МУЛАТША҃Ғ чи МУЛАТОВАЦ, ФУРОВ чи ФУРОВАЦ, ҒАЗДА чи ҒАЗДОВАЦ, ЧАВАР҃ҒОВ чи ЧАВАР҃ГОВАЦ, ПАЙТАШ чи ПАЙТАШИЦ ШЕ, ЕСЕНЦ чи ЕСЕНЦОВАЦ), але предпоставяме же меновнік, заш лем, предходзел дієслову. На таке заключенє нас наводза шлїдуюци факти: а) шицки дієслова-гунґаризми паралелно маю и меновнік, але существує и вельке число меновнікох, хтори не маю пару у форми дієслова; б) же би дієслово було адаптоване зоз споминанима морфолоґийними средствами руского языка, воно потребує предходно формовану основу, хтора ше вше поклопює зоз номинативну форму меновніка (Фейса 1990: 119).

4.3. *Прикметніки*. У корпусу зазначени коло трицец описни прикметнікох и нет ані єдней директней реплики мадярського прикметніка. Шицки вони виведзени зоз домашніма суфіксами. Як и дієслова, и векшина прикметнікох-гунґаризмох у руским языку маю паралелно и меновнік (БАРШОНЬ – БАРШОНЬОВИ, КАЙСА – КАЙСОВИ, ОЛ҃ЕЙ – ОЛ҃ЕЙОВИ, ПЛЕХ – ПЛЕХОВИ), даєдни прикметніки паралелно маю дієслово (ЦИФРОВАЦ – ЦИФРОВАНИ, ЕН҃ҒЕДОВАЦ – ЕН҃ҒЕДУЮЦИ, Н҃ЄЕН҃ҒЕДУЮЦИ, ШПОРОВАЦ – ШПОРОВНИ), док маме прикметніки, хтори у руским языку не маю пару у форми меновніка, ані других файтох слова, а, заш лем, виведзени су зоз домашніма суфіксами. Наприклад: КЕДВЕШНИ, Л҃ЮШТАВИ, ВАЛУШНИ, ГЕВЕРНИ.

4.4. *Присловніки*. Од других файтох словах у словніку гунґаризмох наиходзиме на присловніки БИЗОВНО (у руским языку ше хаснує и форма прикметніка БИЗОВНИ) и САБАТ заст. < м. SZABAD.

4.5. *Числовніки*. Медзи мадярськими позичками у виглядовацким корпусу словніка од числовнікох зазначене лем число *езер*, хторе хаснуєме и у форми меновніка *езерка*.

4.6. *Словка*. У словніку медзи другима гунґаризмами зазначени шлїдуючи словка: ГАТ < м. HÁT (Рамач 1983: 112); ПЕДИГ < м. PEDIG (Рамач 1983: 156); УДЯН < м. UGYAN (Рамач 2010: 775).

4.7. *Викричніки*. Викричніки-гунґаризми, хтори ше у руским языку хасную, або ше хасновали шлїдуючи: ГОГА < м. HÓHA (Рамач 1983: 113); ГОЗАД < м. HOZZÁ < м. HOZZÁD (Рамач 1983: 114); ГОНЕМ < м. HANEM < м. NEM IGY, HANEM AMÚGY; ЧИТ < м. CSITT (Рамач 2002: 407); ЕЙНЕ < м. EJNYE (Рамач 1983: 121); ФИЯМ < м. FIAM (Рамач 2002: 407); ГАЛО < м. HALLÓ (Рамач 1983: 206).

При розпатраню причинох пребераня и прилапйованя гунґаризмох походзиме зоз становиска же основна причина за їх пожичованє семантичней природи. Слова ше у першим шоре пребераю пре свойо значенє, хторе або пополнює даяку празніну у лексики языка-примателя або означує подполно нове поняце у ней (Фейса 1990: 128).

Даядни гунґаризми (*єлефант, тигриш, харча, бизовно* и т. д.) ше меней хасную. Вони заменєни зоз сербизмами (*слон, тигар, сом, сигурно* итд), але, заш лєм, маю свойо место у руским языку, окреме медзи Руснацами у сиверней Бачкей дзе нашо людзе и дзень-нєшка жию под уплївом мадярского языка.

У руским языку маме понад 700 гунґаризми. Векшина з нїх одноша ше на поняца з каждодньового живота:

а) НАСЕЛЕНЯ – валал, варош, шор, теметов, турня, вармедя, пияц, парцела;

б) ТЕРЕН – мочар, сейки, лапош, дєп, рит, орсаг-драга, дильов, готар, бразда, парлаг, пашков, яраш;

в) ДОМ, ЧАСЦИ ДОМУ – порта, капура, аколь, квартал, салаш, череп, доска, валька, ґарадичи, карам-кармик, паланка, сек, алаши, тернац;

г) ПРЕДМЕТИ У ОБИСЦУ – коч, льовч, доронґа, канчов, погар, танєр, шерпеня, гордов, кошар, кошарка, рошта, лампаш, ашов, паньваш, ланц, валов, фурув, карсцель, бичак, балта, бузоґвань, букса, вазна, ґомбошка, дерекаль, дуґов, каруца, кефа, клайбас, корбач, креденц, лавор, лада, лампа, лампаш, меселатов, паплан, путона, ресельов, сакайтов, сунькалов, тепша, фоґаш, шерпеня, шкатула, шпарґа, шпоргет, штампедла;

ґ) ОБЛЄЧИВО, ЧАСЦИ ОБЛЄЧИВА – ботоши, бочкори, будї, бунда, бурки (фалди на женскей блузні), ґалєр, зокни, кабат, калап, кепень, кепеняк, лайбик, мента, мундур, надраґи, пантюшка, папучи, пендель, пондьола, фитюла, ципела, чаков, чижми, триков, комбинет, гамови (треґери за панталони);

д) ПОЖИВА, ЄДЗЕНЄ, НАПОЙ – бендов, векна, ґомбовци, ґоргель, ґулаш, жемлїк, колбаса, ланґош, лепинь, мочинґ (месо на карку при швинї),

або крави), паприґаш, пита, пишкота, поґач, профунт (вояцке єдзенє), ратота, рейтеш, сарма, таргоня, палєнка, циберай, череґи;

д) РЕМЕСЛА, ЗАНІМАНЯ – апаца, биров, богнар, боднар, бойтар, вадас, галас, ґуляш, ишпан, кертис, кишбіров, кондаш, корманьош, кочиш, лакатош, месар, ординанц, пиктор, пушкаш, сабол, сияртов, толмач, удварош, чикош, юґас, яґєр;

е) ТЕКСТИЛ – блиш, баршонь, гарас, гатлас, друса, мохер, фатьол;

ж) НАЗВИ ОСОБОХ – апо, андя, бештия, битанґа, биреш, бачи, гунцут, ґавалір, ґазда, жандар, катона, качмар, качмарка, кезеш, леґинь, мункаш, мелах, ловґош, мештер, немеш, нина, нялкош, пайташ, параст, ронтов, тато, толвай, филько, фиям, урам, цимбора, чаварґов, шовґор;

з) РОШЛІНИ – арвачка, босорчата, бузавинок, дикинь, доган, ештике, как, капуста, ґереґа, ґереґовка, ґестиня, кайса, бишалма, карфиол, керелаб, кичкиридж, коньска шовшка, кромпля, кукурица, кускуруша, мандуля, луцерна, мугар, мушкатла, над, орґона, паприґа, парадича, пастернак, пасуля, пипинє, помаранче, ринґлов, рискаша, тараска, тополя, фольовка, цирок, чичовка, шафрань, шаш, шпинат;

и) ЖИВОТИНІ – блиха, бирка, баран, баранче, герчок, ґовля, ґунар, донґов, єлефант, ирґа, каба, кандур, карас, качка, качур, куцуш, мачка, павур, папаґай, паткань, пейка (конь), потька, пулька, риґов, ровка, сомар, суньоґа, терпеш, токльов (младе баранче), харча, фаркаш, цинка, цица, чачи, чик, шаркань, шашка, шуль;

й) МУЗИКА – банда, беґєш, бруґа бас, новта, новтош, орґони, тромбита, тромбеташ, тромбитовац, чардаш.

Векшина мадяризмох до руского языка прията ещи пред приселєньом предкох бачванско-сримских Руснацох зоз Горніци. У тим чаше настало и значне число презвискох мадярского походзеня при Руснацох. Медзи нїма ше находза: презвиска зоз мадярских общих меновнікох без суфиксох (напр. Фейса, Колбас, Торма и други); презвиска зоз мадярских особних менох и назвискох (напр. Микловш, Шандор, Тамаш, Лацко, Берци и други); зложени празвиска (напр. Кишюґас, Паплацко, Кишмаря и други); презвиска мадярского походзеня зоз мадярскими суфиксами (напр. Жирош, Шайтош, Дудах и други); презвиска мадярского походзеня зоз славянскими суфиксами (напр. Бодваньски, Ванчельовски и други). Обєдинюючи попис одкрива 138 презвиска мадярского походзеня при Руснацох. Мадярски язык мал уплїв на формованє презвискох при Руснацох на три способи (Фирис 2008: 227): преїґ урядовой администратії, преїґ каждодньових язичних контактох и преїґ двоязичносци при Руснацох (Руснаци теди жили под мадярську державну власцу и векшина з нїх знала бешедовац и по мадярски).

Шлїди мадярского уплїву остали по нешка и у дзепоедних топонимох. Прето хаснуєме, лебо зме у прешлосци хасновали, вецей назви

местох мадярського походження. Єдни з нїх Руснаци хасную заєдніцки зоз другима народами (напр. Торньош, Чантавир и други), док другу ґрупу творя топоними, хтори Руснаци хасную по угляду на хаснованє яке и при бешеднікох мадярського народу (напр. Сентомаш, Гедеш, Зентянски Ґунарош, Зента и други).

ЛИТЕРАТУРА

Bagi 1983 - *Bagi F.* Mađarski jezik. Novi Sad: Institut za mađarski jezik, književnost i hungarološka istraživanja uz finansijsku pomoć samoupravne interesne zajednice višeg i visokog obrazovanja SAP Vojvodine, 1983.

Dávid 1975 - *Dávid A.* A magyar nyelv könyve. Újvidék: Tartományi Tankönyvkiadó Intézet, 1975.

Kristó 1998 - *Kristó Gy.* Magyarország története 895–1301. Budapest: Osiris kiadó, 1998.

Palich 1982 - *Palich E.* Magyar-szerbhorvát kézisztár. Budapest: Terra, 1982.

Zaicz 2006 - *Zaicz G.* Etimológiai szótár. Budapest: Tinta Könyvkiadó, 2006.

Лабош 1979 - *Лабош Ф.* История Русиных Бачкей, Сриму и Славонїй 1745–1918. Бачки Петровец – Нови Сад – Руски Керестур – Вуковар: Союз Русиных и Украинцох Горватскей, Републична самоуправна интересна заєдніца култури Горватскей, 1979.

Рамач 1983 - *Рамач Ю.* Руска лексика. Нови Сад: Универзитет у Новим Садзе, Филозофски факултет, Институт за педагоґију, катедра за руски язык и литературу, 1983.

Рамач 2002 - *Рамач Ю.* Граматика руского языка. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2002.

Рамач 2010 - *Рамач Ю., Фейса М., Медєши Г., Тимко-Дітко О.* Русинско-српски речник / Руско-сербски словник. Нови Сад: Завод за културу војвођанских Русина, Филозофски факултет, Одсек за русинистику, 2010.

Фейса 1990 - *Фейса М.* Английски елементи у руским языку. Новий Сад: Руске слово, 1990.

Фирис 2008 - *Фирис Г.* Презвиска мадярського походження при бачванско-сримских Руснацох. У: Русини / Руснаци / Ruthenians, II. Нови Сад: ИК Прометей, Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет, Одсек за русинистику. КПД ДОК Куцура, 2008. С. 210–228.

REFERENCES

Bagi, F. (1983) *Madjarski jezik* [The Hungarian Language]. Novi Sad: Institut za madjarski jezik, književnost i hungarološka istraživanja uz finansijsku pomoć samoupravne interesne zajednice višeg i visokog obrazovanja SAP Vojvodine.

Dávid, A. (1975) *A magyar nyelv könyve* [A Hungarian Language Book]. Újvidék: Tartományi Tankönyvkiadó Intézet.

Kristó, Gy. (1998) *Magyarország története 895–1301* [History of Hungarian State 895–1301]. Budapest: Osiris kiadó.

Palich, E. (1982) *Magyar-szerbhorvát kéziszótár* [The Hungarian-Serbocroatian Dictionary]. Budapest: Terra.

Zaicz, G. (2006) *Etimológiai szótár* [Etymological Dictionary]. Budapest: Tinta Könyvkiadó.

Labosh, F. (1979) *Istoriya Rusinokh Bachkey, Srimu i Slavonii 1745–1918* [History of the Ruthenians in Bačka, Srem and Slavonia in 1745–1918]. Bačka Petrovec – Novi Sad – Ruski Kerestur – Vukovar: Sojuz Rusinoh i Ukraïnoh Gorvatskej, Republichna samoupravna interesna zajednica kulturni Gorvatskej.

Ramach, Ju. (1983) *Ruska leksika* [Ruthenian Lexicon]. Novi Sad: Univerzitet u Novim Sadze, Filozofski fakultet, Institut za pedagogiju, Katedra za ruski jezik i literaturu.

Ramach, Ju. (2002) *Gramatika ruskogo jezika* [Grammar of the Ruthenian Language]. Belgrade: Zavod za udzbenike i nastavna sredstva.

Ramach, Ju., Fejsa, M., Medjeshi, G. & Timko-Ditko, O. (2010) *Rusinsko-srpski rechnik / Rusko-serbski slovník* [A Ruthenian-Serbian Dictionary]. Novi Sad: Zavod za kulturu vojvodjanskih Rusina, Filozofski fakultet, Odsek za rusinistiku.

Fejsa, M. (1990) *Anglijski elementi u ruskim jeziku* [English Elements in the Ruthenian Language]. Novi Sad: Ruske slovo.

Firis, G. (2008) Prezviska madjarskogo pohodzenja pri bachvansko-srimskih Rusnacoh [Family names of Hungarian origin of Bačka-Srem Ruthenians]. In: Fejsa, M. (ed.) *Rusini / Rusnaci / Ruthenians* [Rusins / Rusnaks / Ruthenians]. Novi Sad: IK Prometej, Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet, Odsek za rusinistiku, KPD DOK Kucura. pp. 210–228.

Фейса Михайло – доктор лингвистики, професор Катедри руского языка и литературы Филозофского факултета Университета у Новим Садзе (Сербия).

Фейса Михайло – доктор лингвистических наук, профессор кафедры русинского языка и литературы философского факультета университета города Нови-Сад (Сербия).

Fejsa Mikhajlo – University of Novy Sad (Serbia).

E-mail: fejsam@gmail.com

Бенчик Сенка – мастер русинистики, професор руского языка Основней школы Чаки Лайош у Бачкей Тополі (Сербия).

Бенчик Сенка – мастер русинистики, профессор русинского языка Начальной школы Чаки Лайош в Бачке-Тополе (Сербия).

Benčik Senka – Čaki Lajoš Primary School in Bačka Topola (Serbia).

E-mail: fejsam@eunet.yu